

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΕΝΩΣΙΣ ΘΕΟΛΟΓΩΝ

Διεύθυνση Χαλκοκονδύλη 37, 10432 Αθήνα
Τηλέφωνο 2105224180
Φαξ 2105224420
Email petheol@gmail.com
Ιστοχώρος www.petheol.gr

Αθήνα, 6 Μαρτίου 2017
Αριθμ. Πρωτ. 31

Προς

Τον Μακαριώτατο Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και Πάσης Ελλάδος κ. Ιερώνυμο, Πρόεδρο και άπαντες τους Ιεράρχες της Ιεράς Συνόδου της Ιεραρχίας της Εκκλησίας της Ελλάδος.

**Θέμα: Οι θέσεις της Πανελλήνιας Ένωσης Θεολόγων(ΠΕΘ)
για το νέο Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών***

**ΠΕΘ: ΕΙΜΑΣΤΕ ΑΝΤΙΘΕΤΟΙ ΜΕ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ 2016
ΣΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ - ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ (ΦΕΚ-Β-2920-13.9.2016)**

Το κεντρικό πρόβλημα:

**Η πολυθρησκειακή συγκρητισμική δομή και λειτουργία του νέου(13.9.2016),
Προγράμματος Σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών**

Το κεντρικό πρόβλημα του Νέου Προγράμματος Σπουδών στα Θρησκευτικά Δημοτικού και Γυμνασίου, 2016 (ΠΣ2016) είναι ότι απορρίπτει, ως μονοφωνικό¹, τον Ορθόδοξο προσανατολισμό του μαθήματος που διδάσκεται στους Ορθόδοξους μαθητές και ταυτίζεται με τη διδασκαλία και τους σκοπούς ενός πολυθρησκειακού συνονθυλεύματος που αποτελείται από την Ορθοδοξία, δύο χριστιανικές ομολογίες και έξι θρησκείες. Αυτό το μάρφωμα που προκύπτει διδάσκεται σε μικρούς και ανήλικους μαθητές, και ενώ κατ' ουσίαν απορρίπτει την Ορθόδοξη πίστη εμφανίζεται «κατ' επίφασιν» ότι την αναδεικνύει.

Συγκεκριμένα, το ΠΣ2016 παραθέτει αυθαίρετα και συνεξετάζει ταυτόχρονα στις επιμέρους θεματικές ενότητες, θρησκειακές έννοιες και χαρακτηριστικά, ως να είναι ταυτόσημα, από τον Χριστιανισμό, τον Ιουδαϊσμό, το Ισλάμ, τον Ινδουισμό, το Βουδισμό², τον Ταοϊσμό και τον Κομφουκιανισμό³, και απευθύνεται σε μαθητές από την Γ' τάξη του Δημοτικού σχολείου μέχρι την Γ' τάξη του Γυμνασίου. Ο συμφυρμός στοιχείων από ετερόκλητους θεολογικούς χώρους δεν είναι επιστημονικά δόκιμος, διότι δεν εξυπηρετεί τη συστηματική επεξεργασία και ανάλυση των θεμάτων καθώς και τη διδακτική τους μεθοδικότητα. Μια τέτοια πολτοποίηση διαφορετικών και

* Το παρόν κείμενο συνέταξε η Επιτροπή Παιδείας της ΠΕΘ και η Επιτροπή επί των Αιρέσεων της ΠΕΘ.

¹ΟΔ.ΕΚΠ. σελ.12, 36.

²Ενδεικτικά: ΠΣ2016, σελ. 30871-30873, 30946-30947 ΠΣ2014, σελ.38-40 ΠΣ2011, σελ.31-32.

³ΠΣ2016, σελ. 30935 ΠΣ2014, σελ. 113 ΠΣ2011, σελ. 72.

ποικίλων επιστημονικών περιοχών αποδεικνύει την μη επιστημονική πληρότητα της διδασκαλίας τους. Γι' αυτό άλλωστε τα Πανεπιστημιακά Τμήματα των Θεολογικών Σχολών Αθηνών και Θεσσαλονίκης (τα Προγράμματα των οποίων επισυνάπτονται), όλα τα θεολογικά γνωστικά τους αντικείμενα και εκείνα των μαθημάτων της θρησκευολογίας και της ιστορίας των θρησκειών τα ερευνούν και τα εξετάζουν με επιστημονικό τρόπο, ξεχωριστά το κάθε ένα και όχι αναμειγμένα μεταξύ τους, όπως το επιχειρεί το νέο ΠΣ2016.

Η πολυθρησκειακή μείξη γεννά τα επιμέρους θεολογικά - συγκρητισμικά και παιδαγωγικά προβλήματα του ΠΣ2016, τα οποία με τη σειρά τους αποδομούν το περιεχόμενο της Ορθόδοξης πίστης των ανήλικων μαθητών. Εκείνοι, λόγω ηλικίας και χωρίς να γνωρίζουν επαρκώς τη δική τους πίστη, αδυνατούν να διακρίνουν τον θρησκευτικό συμφυρμό, οπότε χωρίς αντιστάσεις οδηγούνται άκριτα στο να τον αποδεχτούν. Έτσι, προφανώς, προκύπτει το πρόβλημα του «προσηλυτισμού» των ανήλικων Ορθόδοξων μαθητών σε άλλους πνευματικούς δρόμους.

Αυτή τη μετάλλαξη του Ορθόδοξου μαθήματος σε πολυθρησκειακό συγκρητισμικό μόρφωμα, ενώ είναι αντίθετη προς το Σύνταγμα, τους νόμους της Ελληνικής Πολιτείας για την Παιδεία, τις αποφάσεις του ΣΤΕ, τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και τη Συνθήκη της Ρώμης, οι συντάκτες του ΠΣ2016, επιχειρώντας να αποκτήσει νομικό έρεισμα, την εμφανίζουν ότι υπηρετεί τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις πανανθρώπινες αξίες. **Πρόκειται για τέχνασμα, διότι η συγκρητισμική μίξη ετερόκλητων θρησκειακών χώρων αποκαλύπτει έλλειψη σεβασμού τόσο προς τις θρησκείες - διότι δε σέβεται τον οικείο χώρο με τα χαρακτηριστικά του και προχωρεί στη μίξη και στην ομογενοποίησή τους - όσο και προς τους μαθητές, στους οποίους στερεί το δικαίωμα να διδάσκονται την ορθόδοξη πίστη των γονέων τους - όπως υποστηρίζεται και από το διεθνές δίκαιο, το οποίο αναγνωρίζει και έχει υιοθετήσει η ελληνική Πολιτεία- και όχι αλλοιωμένη με επιμειξίες στοιχείων από άλλες θρησκείες.**

Τον παράνομο ρόλο του πολυθρησκειακού ΠΣ2016 οι συντάκτες του προσπαθούν να τον συγκαλύψουν με την καλλιέργεια εντυπώσεων, από την προσθήκη ορθόδοξων πληροφοριών στις θεματικές ενότητες του ΠΣ2016, με σκοπό να αναδείξουν ότι αυτό δεν αντιτίθεται στην πίστη της Ορθόδοξης Εκκλησίας, που είναι φυσικά η πίστη των Ορθόδοξων μαθητών, προς τους οποίους αυτό απευθύνεται. Αυτές όμως οι εσωτερικές μεταβολές «επί το ορθοδοξότερον» είναι άνευ σημασίας, διότι, όπως θα καταδειχτεί εν συνεχεία, το ΠΣ2016, μεθοδικά, καταστρέφει στις ψυχές των μικρών μαθητών την Ορθόδοξη διδασκαλία, ακριβώς λόγω του πολυθρησκειακού συμφυρμού τον οποίο καλλιεργεί. Επομένως, **το πρόβλημα δεν είναι η ποσοτική υπεροχή των χριστιανικών πληροφοριών, αλλά ο σεβασμός της ταυτότητάς τους, η οποία χάνεται ή μεταλλάσσεται με την πολυθρησκειακή διδασκαλία.** Εξ αρχής επισημαίνουμε ότι όλα τα προβλήματα που παρουσιάζονται στο ΠΣ2016 είναι αποτέλεσμα αυτής της πολυθρησκειακής μείξης την οποία υπηρετεί.

Η Πανελλήνια Ένωση Θεολόγων διαφωνεί απόλυτα με τον πολυθρησκειακό χαρακτήρα του ΠΣ2016 και με την αλλοίωση της αλήθειας που αυτό κατεργάζεται. Γι' αυτό καταφεύγει στην κρίση της Δικαιοσύνης. Λόγω συντομίας, θα μπορούσε κανείς να αναφερθεί συνοπτικά στα πρωτεύοντα μόνο προβλήματα που έχουν ανακύψει εξαιτίας της συγκρητισμικής πολυθρησκευτικής μείξης και λογικής που διέπει το ΠΣ2016, ώστε να αποκαλυφθούν, αφενός οι τρόποι με τους οποίους γίνεται αυτή η συστηματική αλλοίωση της Ορθόδοξης διδασκαλίας στους μικρούς και ανήλικους μαθητές, και, αφετέρου, η **αντίθεση της πολυθρησκειακής διδασκαλίας με τα δόγματα της Ορθόδοξης Εκκλησίας και με τη συνείδηση των Ορθόδοξων Θεολόγων που θα κληθούν να την διδάξουν.**

A. Θεολογικά Προβλήματα

1. Ποιος είναι ο Θεός: Το ΠΣ2016 δημιουργεί σύγχυση στους μικρούς μαθητές για το ποιος είναι ο Θεός που υπάρχει και σώζει τον άνθρωπο καθώς και ποια είναι η αληθινή κοινωνία μαζί Του. Ενδεικτικό παράδειγμα: Οι μαθητές στην Γ΄ τάξη του Δημοτικού, στη θεματική ενότητα (ΘΕ) «**4. Χριστούγεννα: Ο Θεός γίνεται άνθρωπος**»⁴, μαθαίνουν ότι ο Θεός που γίνεται άνθρωπος είναι ο Χριστός και αυτή η διδασκαλία συμφωνεί με εκείνη της Καινής Διαθήκης. Όμως, στη ΘΕ «**2. Θρησκευτικές γιορτές: μέρες γεμάτες χαρά και σημασίες**»⁵ το ΠΣ2016 αναφέρει: «Αναγνωρίζοντας τα σύμβολα του Θεού» εννοώντας τον Χριστό, λίγες γραμμές πιο κάτω αναφέρεται στα σύμβολα του Θεού «από τις άλλες θρησκείες», και εννοεί τα θρησκευτικά σύμβολα που ισχύουν στους Εβραίους, τους Μουσουλμάνους, τους Ινδουιστές, τους Βουδιστές και του Ταοϊστές, ως να είναι ο ίδιος Θεός με Εκείνον των Ορθοδόξων. Τέλος, επικεντρώνεται στο «όνομα του Θεού των Μουσουλμάνων και των Εβραίων» ως να είναι το ίδιο πρόσωπο. Είναι προφανής η σύγχυση που εσκεμμένα δημιουργείται στους μαθητές της **Γ΄ Δημοτικού** με την έντεχνη αναφορά σε έναν Θεό, ως να είναι ο ίδιος σε όλες τις πίστεις.

Τέτοια παραδείγματα σύγχυσης υπάρχουν διάσπαρτα σε όλο το ΠΣ2016, εξαιτίας της παράλληλης παράθεσης εννοιών ετερόκλητων θρησκευτικών χώρων. Για παράδειγμα, στη ΘΕ 5., ενώ το θέμα αφορά στις «**Μονοθεϊστικές θρησκείες: Ιουδαϊσμό και Ισλάμ**» το ΠΣ2016 ζητά από τους μαθητές δύο project στα οποία εξισώνει εσφαλμένα -αλλά μάλλον εσκεμμένα, με στόχο την ισοπέδωση- τον Χριστιανισμό με τις «μονοθεϊστικές» και «αβρααμικές» θρησκείες, το Ισλάμ και τον Ιουδαϊσμό⁶. Στη δε Θ.Ε. «**1. Μπορούν οι άνθρωποι να εικονίζουν τον Θεό;**» εξετάζεται η απεικόνιση του Θεού στο Χριστιανισμό, στον Ιουδαϊσμό, το Ισλάμ και τις Ανατολικές θρησκείες. Όλοι οι θρησκευτικοί χώροι ονομάζονται «**θρησκευτικές παραδόσεις**» και ο Θεός παρουσιάζεται ως ο ίδιος και κοινός για όλες⁷. Οι ανωτέρω θεωρήσεις είναι εσφαλμένες και δημιουργούν σύγχυση στους μαθητές, ενώ τους οδηγούν στο συγκρητισμό.

2. Ο Ιησούς Χριστός: Το ΠΣ2016 συσκοτίζει περίτεχνα την αντίληψη των μικρών μαθητών για τον Ιησού Χριστό. Ενδεικτικό παράδειγμα: Στη ΘΕ «**1. Μαθητές και δάσκαλοι**» το ΠΣ2016 ενώ αναφέρει, σύμφωνα με τη διδασκαλία της Καινής Διαθήκης για τον Χριστό, «Ο Θεάνθρωπος ως διδάσκαλος, συνοδοιπόρος και οδηγός» και επισημαίνει θέματα «Από την Επί του Όρους Ομιλία» και από τις Παραβολές, αμέσως μετά, κάνει λόγο για τα «Αποφθέγματα διδασκάλων από τις θρησκείες του κόσμου» και συγκεκριμένα, του Βούδα, του Λάο Τσε και του Μωάμεθ. Τοποθετεί δηλαδή στην ίδια κατηγορία τον Θεάνθρωπο και εκ νεκρών Αναστάντα Χριστό και τη σωτήρια διδασκαλία του με κοινούς ανθρώπους που διέθεταν φιλοσοφική σκέψη ή απλώς συμβούλευαν τους συνανθρώπους τους και γι' αυτό ανακηρύχτηκαν ως Θεοί.

Η τοποθέτηση του μόνου Θεανθρώπου Χριστού και Σωτήρα του κόσμου και αληθινού Θεού στην ίδια κατηγορία με τους φιλοσόφους των θρησκειών δεν είναι

⁴ΠΣ2016, σελ. 30873-30874

ΠΣ2014, σελ. 41-42

⁵ΠΣ2016, σελ. 30871

ΠΣ2014, σελ. 38

⁶ΠΣ2016, σελ. 30932-30933

ΠΣ2014, σελ.111-112

ΠΣ2011, σελ.71.

Βλ. επίσης «**Μονοθεϊστικές θρησκείες**»

ΠΣ2016, σελ. 30873, 30962

ΠΣ2014, σελ.40, 51

ΠΣ2011, σελ.38.

Βλ. επίσης «**Αβρααμικές θρησκείες**»

ΠΣ2016, σελ. 30891,

ΠΣ2014, σελ.60.

⁷ΠΣ2016, σελ. 30941-30942

ΠΣ2014, σελ.120-121

ΠΣ2011, σελ.76.

τυχαία. Το Πρόγραμμα Σπουδών από το 2011 σκόπιμα επιμένει σ' αυτή τη γραμμή⁸, παρ' όλες τις αντιδράσεις, επειδή αυτή η «ισοτιμία» διευκολύνει το επόμενο βήμα, σύμφωνα με τη φιλοσοφία και το σχεδιασμό του: Να περάσει στους μαθητές την επιδιωκόμενη ισοτιμία των θρησκειών και κάθε κοσμικής άποψης. Το ΠΣ2016, με την υποτίμηση του Ιησού Χριστού, **αφαιρεί από την ψυχή των χριστιανών μαθητών τα στηρίγματα και τους μοναδικούς λόγους πίστεως στον Χριστό, προσβάλλει τη συνείδηση των Θεολόγων που θα κληθούν να διδάξουν αυτό το (βλάσφημο) Πρόγραμμα και οπωσδήποτε έρχεται σε αντίθεση με τα δόγματα της Ορθόδοξης Εκκλησίας.**

3. **Η Αγία Γραφή:** Στο ΠΣ2016, όπως και στα προηγούμενα Προγράμματα του 2014 και 2011, γίνεται αναφορά σε υπερβολικό αριθμό χωρίων και παραπομπών από την Καινή κυρίως Διαθήκη. Με το τέχνασμα της ποσοτικής αναφοράς, το ΠΣ2016, αφενός επιδιώκει να εμφανίζεται σύμφωνο με την πίστη της Ορθόδοξης Εκκλησίας και, αφετέρου, να δικαιολογεί ότι οι αναφορές του στις θρησκείες, σε σχέση με τις αγιογραφικές, είναι λιγότερες. **Επισημαίνουμε πως το πρόβλημα δεν έγκειται στον αριθμό ή το ποσοστό των πληροφοριών, αλλά στην ομογενοποιημένη – ταυτόχρονη μείξη ετερόκλητων, από θεολογικής πλευράς, χαρακτηριστικών στοιχείων, μέσα στην οποία οι χριστιανικές πληροφορίες αποδυναμώνονται και, εν τέλει, χάνονται στη συνείδηση των παιδιών, διότι αυτό το συνονθύλευμα προσφέρεται σε μαθητές που δεν έχουν ακόμη τη γνώση και την κρίση να συγκρίνουν, να αξιολογήσουν και, τελικά, να διακρίνουν το σωστό από το λάθος, το ορθόδοξο από το μη ορθόδοξο.**

Αναφορικά με την Αγία Γραφή, ο λόγος του Θεού Δημιουργού και Ζωοδότη του παντός τοποθετείται στην ίδια κατηγορία με «τα ιερά βιβλία των θρησκειών του κόσμου⁹, δηλαδή: Το Κοράνιο των μουσουλμάνων, την ΤΕ.ΝΑ.ΚΑ. των Εβραίων, τις Βέδες των Ινδουιστών, το Ταό-Τε-Κίνγκ του Λάο Τσε». Το ΠΣ2016, συνεπώς, τοποθετεί τα βιβλία των φιλοσόφων, των μύθων, των μαγικών επικλήσεων, των δεισιδαιμονιών που εγκλώβισαν στο φόβο και την αμαρτία εκατομμύρια ανθρώπων, στο ίδιο επίπεδο με την Αγία Γραφή, η οποία φωτίζει, απελευθερώνει, αγιάζει και αναφέρεται σε ιστορικά πρόσωπα και γεγονότα.

Αυτή η αντιστοίχιση και ισοπεδωτική εξίσωση ακυρώνει στη συνείδηση των μικρών μαθητών την πίστη της Ορθόδοξης Εκκλησίας για τη μοναδικότητα της Αγίας Γραφής, ως το βιβλίο της αποκεκαλυμμένης εν Χριστώ σωτηρίας, τους **αποπροσανατολίζει** και τους **αποδυναμώνει την πίστη** και τη διάθεσή τους να εφαρμόσουν τον λόγο και τις εντολές του Θεού, ενώ για την Ορθόδοξη Εκκλησία και την συνείδηση του Θεολόγου, που θα διδάξει αυτή την Ενότητα, **αποτελεί βλασφημία.**

4. **Τα μυστήρια της Εκκλησίας:** Το Βάπτισμα και το Χρίσμα των Ορθοδόξων τοποθετείται στην ίδια κατηγορία με τα μυστήρια των Ρωμαιοκαθολικών, τις τελετές των Προτεσταντών, και τις γιορτές των Εβραίων και των Μουσουλμάνων¹⁰.
5. **Οι άγιοι:** Στο ΠΣ2016 οι άγιοι ασκητές και μάρτυρες της Ορθόδοξης Εκκλησίας τοποθετούνται στην ίδια κατηγορία με τον «Βούδα, το φωτισμένο δάσκαλο», τον «Κομφούκιο, τον φιλόσοφο της Ανατολής, τον Λάο Τσε, τον γερο-διδάσκαλο, τον Μωάμεθ, τον απεσταλμένο του Αλλάχ, τον Ραβίνο Ελεάζαρ, τον Γκάντι, τον ηγέτη και κήρυκα της ειρήνης»¹¹.

⁸ ΠΣ2016, σελ. 30899-30900

⁹ ΠΣ2016, σελ. 30893, 30901

¹⁰ ΠΣ2016, σελ. 30888-30889

¹¹ ΠΣ2016, σελ. 30891-30892

ΠΣ2014, σελ. 68-69

ΠΣ2014, σελ. 70-71

ΠΣ2014, σελ. 57-58

ΠΣ2014, σελ. 61

ΠΣ2011, σελ. 48.

ΠΣ2011, σελ. 44, 49.

ΠΣ2011, σελ. 41.

ΠΣ2011, σελ. 57.

6. Η προσευχή: Το ΠΣ2016 αντιμετωπίζει το θέμα της προσευχής το ίδιο συγκρητισμικά. Στη ΘΕ «**1. Όταν οι άνθρωποι προσεύχονται**» αναφέρεται στην «Προσευχή στη Βίβλο» κάνει ιδιαίτερη μνεία στον Ιησού Χριστό, στην παραβολή του Τελώνη και Φαρισαίου και στην «Κυριακή Προσευχή». Αμέσως μετά, όμως, το ΠΣ2016 αναφέρει τις «Προσευχές άλλων θρησκευτικών παραδόσεων», δίνοντας έτσι στους μαθητές να εννοήσουν ότι ο Χριστιανισμός είναι μια από τις θρησκευτικές παραδόσεις του κόσμου και ότι ο Χριστός αντίστοιχα είναι ένας μεταξύ εκείνων που δίδαξαν την προσευχή ανά τον κόσμο, η δε Κυριακή Προσευχή είναι αντίστοιχη της πρώτης Σούρας του Κορανίου, της σούρας «Αλ-Φάτιχα», της «Σεμά» του Ιουδαϊσμού ή της Ινδιάνικης Προσευχής, τις οποίες ονομαστικά αναφέρει¹².

Τη συγκρητισμική παρουσίαση του θέματος της προσευχής το ΠΣ2016 συμπληρώνει, μεταξύ άλλων, με την «Έρευνα: Τρόποι προσευχής των μονοθεϊστικών θρησκειών στους τόπους λατρείας του Θεού», όπου παρουσιάζεται συστηματικά ο Θεός εκάστης ως να είναι ένας κοινός Θεός, με στόχο να μαθαίνουν τα παιδιά ότι, τελικά, η διδασκαλία του Χριστιανισμού είναι ίδια, ισάξια ή παράλληλη με εκείνες των «μονοθεϊστικών θρησκειών». Επίσης, με την εργασία που τους ανατίθεται να κάνουν με το θέμα: «Οι μαθητές βρίσκουν από το διαδίκτυο και παρουσιάζουν στην τάξη χώρους προσευχής (τζαμιά, ναούς, βωμούς, παγόδες κ.ά.) και εικόνες ανθρώπων που προσεύχονται από όλο τον κόσμο, οι μαθητές καλούνται να εντάξουν όλους τους προσευχόμενους του κόσμου σε ένα κολλάζ με αντίστοιχες φωτογραφίες και σύμβολα, διδάσκοντάς τους στην ουσία ότι η προσευχή όλων απευθύνεται στον ίδιο Θεό και έχει το ίδιο θεολογικό περιεχόμενο.

Σύμφωνα όμως με την Ορθόδοξη διδασκαλία, ο αληθινός Θεός είναι ένας, αλλά δεν είναι «μόνος». Είναι η κοινωνία των προσώπων της Αγίας Τριάδος. Επομένως, δεν είναι δυνατόν να αποδεχτούμε τον Χριστιανισμό ως μία θρησκεία μεταξύ των μονοθεϊστικών θρησκειών. Ούτε βεβαίως είναι δυνατόν να γίνει αποδεκτό από την Ορθόδοξη Εκκλησία να εντάσσονται στη συνείδηση των μαθητών οι ναοί και η λατρεία που αφορούν τον αληθινό Θεό στην ίδια κατηγορία με τα τζαμιά, τις παγόδες -χώρους που περιλαμβάνουν π.χ. άψυχα όντα, όπως τον ναό των ποντικών, των φιδιών, της κίτρινης χελώνας και του λευκού αλόγου, της αιμοδιψούς Κάλι ή του Σίβα, τους ναούς με τις ταντρικές τελετές, τις κτηνοβασίες και τις αιματηρές θυσίες ανθρώπων και ζώων. Ούτε βεβαίως μπορεί να γίνει αποδεκτό να θεωρείται η «Κυριακή Προσευχή» ως προσευχή αντίστοιχη των θρησκειών – εκεί όπου συνυπάρχουν οι μαγικές επικλήσεις και πρακτικές προς τις δαιμονικές οντότητες – με κριτήριο ότι εξωτερικά φαίνονται και θεωρούνται ως «θεοί», «ναοί», «προσευχές». Πέρα από το ασύμβατο της ανάμειξης των ανωτέρω θρησκευτικών χώρων, εννοιών και πρακτικών, επισημαίνεται ότι, ειδικά για το πνευματικό επίπεδο των παιδιών, ο κίνδυνος να οδηγηθούν στην απόλυτη σύγχυση είναι δεδομένος. Οι μικροί ορθόδοξοι μαθητές είναι ανάγκη να μαθαίνουν πρώτα το δικό τους αλφαβητάρι πίστεως για να μπορούν αργότερα, κυρίως στις Λυκειακές τάξεις, να γνωρίσουν και να προσεγγίσουν και τις θρησκείες, με ασφάλεια και με δυνατότητα σύγκρισης και αξιολόγησης -χωρίς τον κίνδυνο του θρησκευτικού συγκρητισμού, του σχετικισμού, της σύγχυσης και της αλλοτρίωσης.

7. Η Ορθόδοξη άσκηση (μοναστήρια, μετάνοια, νηστεία): Στα πλαίσια του ανωτέρω πολυθρησκειακού συμφυρμού, στα νέα ΠΣ παρουσιάζεται ταυτόχρονα και

¹²ΠΣ2016, σελ. 30883

ΠΣ2014, σελ.51.

ΠΣ2011, σελ. 38.

παράλληλα, ως να είναι στοιχεία της ίδιας πνευματικής ζωής, το Άγιο Όρος, τα Μετέωρα, τη Μονή Παναγίας Σουμελά, τους Αγίους Τόπους (όπου υπάρχει ο Πανάγιος Τάφος και ο Γολγοθάς), το προσκύνημα στο Γάγγη ποταμό¹³ (όπου οι ινδουιστές κάνουν τις νίψεις και πετούν τα απανθρακωμένα πτώματα και τις νεκρές αγελάδες). Όσον αφορά τη «Μετάνοια και συγχώρηση στη βιβλική εμπειρία, «το μυστήριο της Μετάνοιας» (Εξομολογήσεως) παρουσιάζεται από το ΠΣ2016 ως αντίστοιχο της γιόγκα και του διαλογισμού στον Ινδουισμό και στον Βουδισμό¹⁴.

B. Η εμπέδωση του συγκρητισμού στην πράξη

Πέραν της ανωτέρω θεωρητικής συγκρητισμικής διδασκαλίας, το ΠΣ2016 εμπεδώνει το συγκρητισμό με πρακτικές ασκήσεις, οδηγώντας μεθοδικά τους Ορθόδοξους μαθητές στην αμφισβήτηση και στη σταδιακή άρνηση ή αλλοίωση της Ορθόδοξης Πίστης για τη μοναδικότητα της εν Χριστώ Αποκαλύψεως και σωτηρίας. Πρόκειται για τακτική την οποία σταθερά ακολουθείται στο νέο ΠΣ, το οποίο επιμένει να προτείνει στους μαθητές συγκρητισμικές ασκήσεις και δραστηριότητες, επειδή αυτές, με διασκεδαστικό – ελκυστικό τρόπο, οδηγούν τους μαθητές στο να αποδεχτούν ευκολότερα τις πανθηρσκειακές ιδέες του. Από τις τριάντα συγκρητισμικές ασκήσεις που είχαν εντοπιστεί στο ΠΣ2014 υπάρχουν οι είκοσι εννέα στο ΠΣ2016.

Οι προτεινόμενες συγκρητιστικές ασκήσεις – δραστηριότητες του ΠΣ2016:

- 1) Οι μαθητές «βρίσκουν από το διαδίκτυο και παρουσιάζουν έθιμα και εικόνες θρησκευτικών γιορτών από όλο τον κόσμο»¹⁵.
- 2) «Κατασκευή πόστερ με τα σύμβολα των θρησκειών του κόσμου»¹⁶.
- 3) «Οι μαθητές συλλέγουν σύμβολα από άλλες θρησκείες: ο τροχός της ζωής, Μάνταλα (Ινδουισμός), γιν και γιανγκ (Ταοϊσμός) κ.ά. Κάθε μαθητής επιλέγει ένα και το χρωματίζει όπως θέλει. Από το βάθος ακούγεται μουσική. Στη συνέχεια εκφράζουν γύρω από τα χρώματα που διάλεξαν, αισθήματα, σκέψεις κ.ά.»¹⁷.
- 4) «Συζητούν σε ομάδες για το τι θα ήθελαν να μάθουν για τους λατρευτικούς χώρους των τριών θρησκειών»¹⁸.
- 5) Τα μικρά παιδιά καλούνται, μεταξύ άλλων, να ερευνήσουν το θέμα «ο ρόλος των κληρικών, των ιερέων, των ραβίνων και των πιστών στη διάρκεια της προσευχής στους τόπους λατρείας»¹⁹.
- 6) «Έρευνα: Τρόποι προσευχής των μονοθεϊστικών θρησκειών στους τόπους λατρείας του Θεού (στάση, χειρονομίες κ.ά.)»²⁰.
- 7) «Προβολή video με προσευχόμενους από όλο τον κόσμο: Έκφραση σκέψεων και συναισθημάτων»²¹.
- 8) Οι μαθητές «βρίσκουν από το διαδίκτυο και παρουσιάζουν στην τάξη χώρους προσευχής (τζαμιά, ναούς, βωμούς, παγόδες κ.α.) και εικόνες ανθρώπων που

¹³ ΠΣ2016, σελ. 30890-30891

ΠΣ2014, σελ. 59-60.

ΠΣ2011, σελ. 42.

¹⁴ ΠΣ2016, σελ. 30902-30903

ΠΣ2014, σελ. 72-73

ΠΣ2011, σελ. 50.

¹⁵ ΠΣ2016, σελ. 30871

ΠΣ2014, σελ. 38.

¹⁶ ΠΣ2016, σελ. 30871

ΠΣ2014, σελ. 38.

¹⁷ ΠΣ2016, σελ. 30871

ΠΣ2014, σελ. 38.

¹⁸ ΠΣ2016, σελ. 30872

ΠΣ2014, σελ. 40.

¹⁹ ΠΣ2016, σελ. 30872

ΠΣ2014, σελ. 40.

²⁰ ΠΣ2016, σελ. 30883

ΠΣ2014, σελ. 51.

²¹ ΠΣ2016, σελ. 30883

ΠΣ2014, σελ. 51.

προσεύχονται από όλο τον κόσμο. Τις εντάσσουν σε ένα κολλάζ με αντίστοιχες φωτογραφίες και σύμβολα»²².

- 9) «Αναζητούμε τι θα είχαμε να μάθουμε από τους κανόνες των θρησκειών»²³.
- 10) «Φτιάχνουν ένα κολλάζ-ψηφιδωτό χρησιμοποιώντας υλικό από όσο περισσότερα πράγματα μάθαμε τη φετινή χρονιά/– εκτός από τον Χριστιανισμό – και για τις άλλες ομολογίες /θρησκείες (φωτογραφίες ναών, ονόματα κοινοτήτων, σύμβολα και χρώματα θρησκειών, αγάλματα, εικόνες κ.ά.): στο κέντρο γράφουν ένα σύνθημα/τίτλο ενότητας που θα συναποφασίσουν»²⁴.
- 11) «Προσομοίωση: Καθημερινοί χαιρετισμοί των Μουσουλμάνων και των Εβραίων»²⁵.
- 12) «Αναζήτηση θρησκευτικής μουσικής των δύο θρησκειών στο διαδίκτυο, παρουσίαση στην τάξη»²⁶.
- 13) «Κατασκευή και ανάρτηση ημερολογίου ιουδαϊκών και μουσουλμανικών γιορτών»²⁷.
- 14) «Project: Το καντήλι στις 3 μονοθεϊστικές θρησκείες (χρήση υλικών και σημασία τους, φωτογραφίες, παραμύθια, ιστορίες, αναφορές από την οικογενειακή παράδοση κ.ά.)»²⁸.
- 15) «Project: Δημιουργία ενός οδηγού γνωριμίας με τόπους λατρείας των τριών αβρααμικών θρησκειών»²⁹.
- 16) «Αναγνωρίζουν σύμβολα, μνημεία και πτυχές της διδασκαλίας των θρησκειών»³⁰.
- 17) «Παρουσιάζουν στοιχεία για ιερά πρόσωπα των διαφόρων θρησκειών και αφηγούνται ιστορίες»³¹.
- 18) «Επίλυση προβλήματος: Η σημασία των συμβόλων των ανατολικών θρησκειών»³².
- 19) «Κατασκευή και ανάρτηση ημερολογίου γιορτών από ανατολικές θρησκείες»³³.
- 20) «Κείμενά μου – θησαυροί μου»: Αποφθέγματα από τις θρησκείες»³⁴.
- 21) Οι μαθητές «αποτιμούν τη διδασκαλία των άλλων θρησκειών για τον άνθρωπο και τη σχέση του με τον Θεό, τους συνανθρώπους του και τον κόσμο «α. Ο σεβασμός προς τους μεγαλύτερους στο Ισλάμ, β. Ο σεβασμός προς τα πλάσματα του Θεού στις θρησκείες της Ανατολής»³⁵.
- 22) «Ναοί, τζαμιά, συναγωγές κ.ά. στις ευρωπαϊκές χώρες»³⁶.
- 23) «Κείμενά μου – οι θησαυροί μου»: Επιλογή και καταγραφή αποφθεγμάτων θρησκειών για τον διάλογο και τον σεβασμό του άλλου»³⁷.
- 24) «Η συνάντηση των τριών μονοθεϊστικών θρησκειών στην Ευρώπη»³⁸.

²² ΠΣ2016, σελ.30883

ΠΣ2014, σελ.51.

²³ ΠΣ2016, σελ.30901

ΠΣ2014, σελ.70.

²⁴ ΠΣ2016, σελ.30918

ΠΣ2014, σελ.93-94.

²⁵ ΠΣ2016, σελ.30932

ΠΣ2014, σελ.111.

²⁶ ΠΣ2016, σελ.30932

ΠΣ2014, σελ.111.

²⁷ ΠΣ2016, σελ.30933

ΠΣ2014, σελ.112.

²⁸ ΠΣ2016, σελ.30933

ΠΣ2014, σελ.112.

²⁹ ΠΣ2016, σελ.30933

ΠΣ2014, σελ.112.

³⁰ ΠΣ2016, σελ.30934

ΠΣ2014, σελ.113.

³¹ ΠΣ2016, σελ.30934

ΠΣ2014, σελ.113.

³² ΠΣ2016, σελ.30934

ΠΣ2014, σελ.113.

³³ ΠΣ2016, σελ.30935

ΠΣ2014, σελ.113.

³⁴ ΠΣ2016, σελ.30935

ΠΣ2014, σελ.114.

³⁵ ΠΣ2016, σελ.30947

ΠΣ2014, σελ.126.

³⁶ ΠΣ2016, σελ.30961

ΠΣ2014, σελ.141.

³⁷ ΠΣ2016, σελ.30962

ΠΣ2014, σελ.141.

³⁸ ΠΣ2016, σελ.30962

ΠΣ2014, σελ.141.

- 25) «Επίλυση προβλήματος: Ποιες αξίες των θρησκειών τους έκαναν πράξη;»³⁹.
- 26) «Δημιουργικές συνδέσεις: Εντοπίστε φράσεις και γεγονότα από τη ζωή των προσώπων της ενότητας και συνδέστε τα με αντίστοιχα της Βίβλου»⁴⁰.
- 27) «Δημιουργία επιτοίχιου μηνιαίου ημερολογίου με τίτλο «Μια σκέψη κάθε μέρα», χρησιμοποιώντας χαρακτηριστικές φράσεις των προσώπων της ενότητας»⁴¹.
- 28) «Έρευνα για την επιτροπή AGAPE (Alternative Globalization Addressing People and Earth / Εναλλακτική Παγκοσμιοποίηση με Κέντρο τον Άνθρωπο και το Περιβάλλον»⁴² (Πρόκειται για ομάδα που πρόσκειται σε Προτεσταντική ομάδα, ίσως την Ευαγγελική).
- 29) «Δημιουργία ενός ανθολογίου-λευκώματος με θέμα την ελπίδα σε όλες τις θρησκείες»⁴³.

Γ. Παιδαγωγικά προβλήματα

Δεν αρνείται κανείς ότι οι μαθητές πρέπει να διδάσκονται και να ενημερώνονται πληροφοριακά και για τις μεγάλες θρησκείες του κόσμου. Το τι, πώς και πότε όμως της διδασκαλίας κάθε αντικείμενου είναι το ευαίσθητο σημείο, που σε κάθε περίπτωση χρήζει επιστημονικής έρευνας. Ήδη ο Απ. Παύλος, γράφοντας, μάλιστα στους ενήλικες Κορινθίους, λέει αυτό που λένε και σύγχρονοι αναπτυξιακοί ψυχολόγοι. «Γάλα ύμᾶς ἐπότισα και οὐ βρῶμα, οὐπω γάρ ἠδύνασθε». Σας δίδαξα, δηλαδή, με απλές και εύκολες αλήθειες, διότι δεν είχατε την πνευματική και προσληπτική δυνατότητα να εννοήσετε και να αφομοιώσετε τη βαθύτερη διδασκαλία⁴⁴. Τα νήπια, θα γράψει επίσης στους Εβραίους, έχουν ανάγκη από γάλα και δεν είναι σε θέση να πάρουν στερεά τροφή, ενώ η στερεά τροφή, ως βαθιά πνευματική διδασκαλία, προσφέρεται σ' εκείνους που είναι ολοκληρωμένοι μέσα από την πνευματική εργασία και εμπειρία και έχουν «αίσθητήρια γεγυμνασμένα προς διάκρισιν καλοῦ τε και κακοῦ»⁴⁵.

Πέραν των θεολογικών θέσεων, που αρνούνται μία τέτοια διδακτική υπέρβαση, όπως αυτή που εφαρμόζεται στο νέο Πρόγραμμα των Θρησκευτικών, και **οι αναπτυξιακοί ψυχολόγοι**, επίσης, **υποστηρίζουν ότι «η μάθηση είναι επακόλουθο επιδράσεων. Για να έχουν όμως οι επιδράσεις θετικά αποτελέσματα, πρέπει να έχει πραγματοποιηθεί και ορισμένο επίπεδο ανάπτυξης. Η ανάπτυξη προχωρεί κατά στάδια. Ο κανόνας είναι: οι κατάλληλοι ερεθισμοί στην κατάλληλη για το παιδί περίοδο ανάπτυξης»**⁴⁶. Υποστηρίζεται, ακόμη, ότι η αντίληψη και η προσοχή του παιδιού δεν είναι δυνατόν να επικεντρώνεται σε πολλά αντικείμενα, στην προκειμένη περίπτωση, σε πολλές θρησκείες, ταυτόχρονα. **Όταν ο μαθητής απασχολείται ταυτόχρονα με πολλά αντικείμενα, περιέρχεται σε σύγχυση**⁴⁷. Πώς είναι δυνατόν, άλλωστε, να προσφέρουμε προς γνώση και μάθηση σε ένα παιδί πολλά, παράλληλα και διαφορετικά στοιχεία, όταν «η νοητική του ανάπτυξη δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί» και όταν «η σκέψη του παραμένει συγκεκριμένη και μπορεί να λύσει προβλήματα που σχετίζονται με την άμεση εμπειρία του»; Όπως σημειώνεται, «το παιδί μπορεί να εξετάζει τα διάφορα χαρακτηριστικά ενός ερεθίσματος

³⁹ ΠΣ2016, σελ.30962 ΠΣ2014, σελ.142.

⁴⁰ ΠΣ2016, σελ.30963 ΠΣ2014, σελ.142.

⁴¹ ΠΣ2016, σελ.30963 ΠΣ2014, σελ.142.

⁴² ΠΣ2016, σελ.30966 ΠΣ2014, σελ.146.

⁴³ ΠΣ2016, σελ.30967 ΠΣ2014, σελ.146.

⁴⁴ Προς Κορινθίους Α' 3, 2.

⁴⁵ Προς Εβραίους 5, 12-13.

⁴⁶ Δ. Σακκάς, Παιδαγωγική Ψυχολογία. Προσωπικότητα-Προσαρμογή-Μάθηση, εκδ. Γρηγόρης, Αθήνα 1977, σελ. 344.

⁴⁷ Ό.π. σελ. 251.

(π.χ. μάζα, βάρος, μήκος, χρόνος ...), χωριστά το ένα από το άλλο και όχι όλα μαζί, γιατί οι γνωστικές του δυνάμεις δεν του επιτρέπουν μια συνολική αφαιρετική θεώρηση των πραγμάτων»⁴⁸.

Είναι δεδομένο για τους ειδικούς ότι «όσο περισσότερα είναι τα αντικείμενα που χρειάζεται να προσέξει το παιδί τόσο λιγότερο το καθένα συγκεντρώνει την προσοχή του» και ότι «αντικείμενα σύνθετα και χωρίς νόημα για το ίδιο το παιδί ή ακόμη και με νόημα, που δεν μπορεί, όμως, να συλλάβει το παιδί, δε συγκεντρώνουν την προσοχή του»⁴⁹. Αυτό ακριβώς συμβαίνει και με τις εννέα (9) θρησκείες και ομολογίες που προσφέρονται ταυτόχρονα προς διδασκαλία σε παιδιά από (8) ετών. Κανένας εκπαιδευτικός και σε κανένα μάθημα δεν μπορεί να αγνοήσει την αρχή ότι «η διδασκόμενη ύλη πρέπει να είναι σύμφωνη με την αντιληπτικότητα του παιδιού» και ότι «τα δύσκολα και ακατάληπτα δεν προκαλούν την προσοχή του»⁵⁰.

Σημειώνεται, επίσης, ότι «η αντίληψη είναι ταχύτερη και η μάθηση αποδοτικότερη, όταν τα προς εκμάθηση αντικείμενα αναφέρονται στα προσωπικά ενδιαφέροντα του παιδιού»⁵¹. Κανένας παιδαγωγός, ωστόσο, δεν μπορεί να ισχυρισθεί πως μεταξύ των ενδιαφερόντων του παιδιού, κυρίως στην ηλικία από (8) έως (14) ετών, συγκαταλέγεται και η επιθυμία ή η περιέργεια γνώσης όλων των θρησκειών και μάλιστα σε μια μορφή συνονθυλεύματος, όπως αυτή του νέου ΠΣ στα θρησκευτικά.

Από την άλλη πλευρά, **το παιδί στο Δημοτικό σχολείο κατανοεί μόνο συγκεκριμένα αντικείμενα, αποκτά γνώσεις με εποπτικό τρόπο και δεν μπορεί να αντιλαμβάνεται αφηρημένες έννοιες, που δε συσχετίζονται με πράγματα που βλέπει και παρατηρεί**. Είναι εμφανές ότι τα θρησκευτικά στοιχεία που περιέχουν οι εκτός της πίστεώς του οχτώ (8) άγνωστες και ξένες για τα παιδιά θρησκείες, τα ακούν για πρώτη φορά στη ζωή τους και, επομένως, αποτελούν γι' αυτά αφηρημένες έννοιες, για τις οποίες, μάλιστα, δεν έχουν ούτε προηγούμενες εμπειρίες ούτε όμως και προσωπικό ενδιαφέρον, διότι δεν αφορούν στα υπαρξιακά τους θεολογικά τους βιώματα, αναζητήσεις και ερωτήματα, ούτε καλύπτουν κάποιες υπαρκτές ανάγκες τους⁵².

Το παιδί, από την άλλη πλευρά, μαθαίνει πολύ πιο εύκολα γνώσεις, όταν αυτές συνδέονται με κάποιο δικό του σημασιολογικό πλαίσιο. Ο μεγάλος όγκος των πληροφοριών που δέχεται καθημερινά, χάνεται από τη μνήμη του τις πρώτες ώρες μετά τη μάθηση. Το παιδί κατανοεί και μαθαίνει, διασκευάζοντας το ίδιο τις πληροφορίες που του προσφέρονται από το περιβάλλον του. Η διασκευή αυτή βασίζεται στην προϋπάρχουσα γνώση, στις εμπειρίες, στις πεποιθήσεις και στο πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο ζει. Υπάρχει η τάση, όπως υποστηρίζει η αναπτυξιακή ψυχολογία, αφενός να διατηρούνται οι οικείες πληροφορίες, οι οποίες έχουν για το παιδί κάποια σημασία, και, αφετέρου, να ξεχνιούνται οι άγνωστες και χωρίς νόημα. Το νοηματικό πλαίσιο, επομένως, παίζει βοηθητικό ρόλο⁵³. Στην προκειμένη περίπτωση θα πρέπει να αναλογιστεί κανείς: Υπάρχει, όντως, ως προϋπόθεση αυτό το νοηματικό και σημασιολογικό πλαίσιο, σε ορθόδοξα παιδιά (8-9 ετών), που κινητοποιεί το ενδιαφέρον τους στο να μάθουν γνώσεις για τον Ινδουισμό, τον Ταοϊσμό, τον Κομφουκιανισμό κ.ά;

⁴⁸ Ι. Παρασκευόπουλος, *Εξελικτική Ψυχολογία. Η ψυχική ζωή από τη σύλληψη έως την ενηλικίωση, Σχολική ηλικία*, Τόμος 3, Αθήνα χ. χρ. (Κεφ. Ελλείψεις – περιορισμοί της σκέψης του παιδιού στην σχολική ηλικία), σελ.65-66.

⁴⁹ Δ. Σακκάς, σελ. 394.

⁵⁰ Ό.π. σελ. 399.

⁵¹ Ό.π. σελ. 353.

⁵² Ό.π., σελ. 355

⁵³ Ζ. Ππαμπλέκου, *Η ανάπτυξη της μνήμης, Γνωστική διαδρομή στην παιδική ηλικία*, εκδ. Τυπωθήτω, Γιώργος Δάρδανος, Αθήνα 2003, σελ.35-36.

Οι υπεύθυνοι σχεδιαστές της Παιδείας αλλά και οι εκπαιδευτικοί, από την άλλη πλευρά, θα πρέπει να προσπαθούν να εξακριβώνουν το αναπτυξιακό επίπεδο λειτουργίας των μαθητών, πριν από το σχεδιασμό των Προγραμμάτων και των επιμέρους μαθημάτων και να προσαρμόζουν αναλόγως τη διδασκαλία τους⁵⁴, κάτι που φαίνεται ότι δεν έχει συμβεί με επιστημονικό τρόπο από την ομάδα σύνταξης και αξιολόγησης του νέου προς διδασκαλία ΠΣ στα Θρησκευτικά. Οι αναπτυξιακοί ψυχολόγοι ερευνώντας το «πότε» της διδασκαλίας θεωρούν πως αναπτυξιακά κατάλληλη φάση κάθε διδασκαλίας είναι εκείνη που εναρμονίζεται με τα επίπεδα ανάπτυξης των παιδιών⁵⁵. Η πνευματική ανάπτυξη συνδέεται με τις εμπειρίες, τα ενδιαφέροντα και τις δυνατότητές του παιδιού⁵⁶. Υπάρχει παρερμηνεία αυτού που είπε ο Bruener πως «οι μαθητές οποιασδήποτε ηλικίας μπορούν να διδαχθούν οτιδήποτε. Αυτό δεν ισχύει. Ο Bruener συνέστησε ότι οι έννοιες θα πρέπει να διδάσκονται αρχικά με απλό τρόπο, ώστε να μπορούν τα παιδιά να τις κατανοήσουν, και να αναπαρίστανται με πιο σύνθετο τρόπο καθώς μεγαλώνουν»⁵⁷.

Στην επιστημονική κοινότητα συζητείται το θέμα της ετοιμότητας, το «πότε» του μαθητή για μάθηση. Για το «πότε» ο Vygotsky σημειώνει: «Μπορούμε να διδάξουμε ένα παιδί μόνο αυτό που είναι ικανό να μάθει». Δηλαδή, μπορούμε να διδάξουμε ένα αντικείμενο σε ένα παιδί βασισμένο σε αυτό που γνωρίζει ή αλλιώς σε αυτό που βασίζεται «στα ήδη διανυόμενα στάδια ανάπτυξής του»⁵⁸.

Η διάγνωση αυτού που μπορεί να κάνει τώρα και μόνο του το παιδί και αυτού που μπορεί να κάνει αύριο, με τη βοήθεια του δασκάλου, είναι χρέος του δασκάλου, είναι, δηλαδή, η «στιγμή» του δασκάλου στο σχολείο, αλλά και χρέος, από πλευράς πρόβλεψης, για τους συντάκτες των Αναλυτικών Προγραμμάτων. Το ερώτημα των ώριμων λειτουργιών ισχύει απόλυτα για τον Vygotsky και διατηρεί πλήρως την εγκυρότητά του⁵⁹, επειδή θεωρεί ότι δεν μπορούμε να διδάξουμε «το κάθε αντικείμενο στο κάθε παιδί στην οποιαδήποτε ηλικία, αν δεν έχουν αναπτυχθεί οι απαραίτητες λειτουργίες που απαιτούνται γι' αυτό. Δεν μπορούμε π.χ. να διδάξουμε τη γραπτή γλώσσα, αν αυτό απαιτεί από τον μαθητή αφαίρεση κ.ά., λειτουργίες που ακόμα δεν έχουν ωριμάσει σε ένα μαθητή»⁶⁰.

Με βάση όλα όσα προαναφέρθηκαν, είναι σαφές ότι το προτεινόμενο ΠΣ δεν είναι κατάλληλο ούτε από θεολογικής ούτε από παιδαγωγικής πλευράς να διδάσκεται στο ελληνικό σχολείο, σε παιδιά, μάλιστα, που βρίσκονται σε ένα πνευματικό επίπεδο 8-14 ετών, που δεν έχουν την απαιτούμενη κρίση, διάκριση και αντιληπτικότητα για να δεχτούν τέτοια ποικιλία γνωστικών, πνευματικών και αξιακών στοιχείων μέσα από τόσες θρησκείες οι οποίες μάλιστα βρίσκονται θεολογικά και πολιτισμικά μακράν των θρησκευτικών ενδιαφερόντων και αναγκών τους. Το πιο βέβαιο προσδοκώμενο αποτέλεσμα γι' αυτά τα παιδιά είναι η θρησκευτική σύγχυση, ο θρησκευτικός σχετικισμός και μηδενισμός και συνεπώς η αποδόμηση ενός από τα πιο σημαντικά στοιχεία της αυτοσυνειδησίας και της ταυτότητάς τους ως Ελλήνων, που είναι η ορθόδοξη χριστιανική τους παράδοση, η οποία όμως συνταγματικά θα πρέπει να αναπτύσσεται στο σχολείο και όχι να αλλοιώνεται ούτε να εξαλείφεται.

Δ. Η οργάνωση ARIGATOU

⁵⁴ DallH. Schunk, *Θεωρίες μάθησης – μετεκπαιδευτική θεώρηση* μτφρ. Ε. Εκκεκάκη, Εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα, 2010, σελ. 367-368.

⁵⁵ Ό.π., σελ. 373.

⁵⁶ Κ. Μπασέτας, *Γνωστικές – Πραξιακές θεωρίες μάθησης και σχολική πραγματικότητα. Οι θεωρίες των Aebli και Wigotski*, εκδ. Ατραπός, Αθήνα 2009, σελ. 148.

⁵⁷ DallH.Schunk, ό.π., σελ. 370.

⁵⁸ Λ. Βιγκότσκι, *Σκέψη και γλώσσα*, εκδ. «Γνώση», Αθήνα 1988, σελ. 245.

⁵⁹ Ό.π., σελ. 296.

⁶⁰ Ό.π., σελ. 245.

Υπήρξαν πληροφορίες ότι τα σεμινάρια του νέου Προγράμματος Σπουδών συνδέονται με την οργάνωση ARIGATOU⁶¹. Έτσι, η ΠΕΘ έστρεψε την έρευνά της προς αυτήν την οργάνωση και μελέτησε το υλικό που η ίδια η Arigatou έχει αναρτήσει στο διαδίκτυο για τον εαυτό της, καθώς και για τα πρόσωπα⁶² και τις οργανώσεις⁶³, με τις οποίες συνεργάζεται. Πολύτιμα συμπεράσματα εξήχθησαν από τα αναρτημένα βιβλία⁶⁴, διότι πληροφορούν σχετικά με την ιστορία, τις ιδέες και τα προωθούμενα Προγράμματα Σπουδών, που σκοπό έχουν να διαπαιδαγωγήσουν, με τη νέα διαθρησκειακή ηθική, τα παιδιά όλου του κόσμου, φυσικά, και της Ελλάδος. Από τη μελέτη του ανωτέρω υλικού διαπιστώθηκαν τα εξής σημαντικά στοιχεία, σχετικά με το ΠΣ2016:

α) Η ARIGATOU βεβαιώνει πως συγκεκριμένα σεμινάρια στο Νέο ΠΣ των Θρησκευτικών, που διεξήχθησαν στην Αθήνα το 2013 και 2014 είναι σεμινάρια στο δικό της Πρόγραμμα **LearningToLiveTogether(LTLT)**:

- Learning to Live Together used with 5th grade students in Athens, 24.3.2013⁶⁵.
- The Learning to Live Together manual is introduced to formal education teachers in Athens, 18.9.2013⁶⁶.
- Learning to Live Together Community of Practice in Athens, 1.6.2014⁶⁷.
- Learning to Live Together Progress of Teacher Training in Greece, 27.11.2014⁶⁸.
-

β) Η Arigatou, επίσης, έχει αναρτήσει μεταξύ των μελών του «**The Interfaith Council on Ethics Education for Children**», «Διαθρησκειακού Συμβουλίου για την Ηθική διαπαιδαγώγηση των Παιδιών» το όνομα, τη φωτογραφία και το βιογραφικό του κ. Άγγελου Βαλλιανάτου⁶⁹. Το

⁶¹<https://arigatouinternational.org/en/>

⁶²<https://prayerandactionforchildren.org/who-we-are/council-members>
<https://ethicseducationforchildren.org/en/who-we-are/interfaith-council>
<https://endingchildpoverty.org/en/who-we-are/steering-committee>
<https://gnrc.net/en/the-network/coordinators-contacts>

⁶³Shining Ever Brighter (S.E.B.), σελ.1.
<https://arigatouinternational.org/en/our-partners>

⁶⁴<https://gnrc.net/en/the-network/history-of-gnrc/shining-ever-brighter>
<https://ethicseducationforchildren.org/en/knowledge-center/documents/learning-to-live-together>
<https://ethicseducationforchildren.org/en/what-we-do/learning-to-live-together>

⁶⁵<https://ethicseducationforchildren.org/en/news/latest-news/280-learning-to-live-together-used-with-5th-grade-students-in-athens>

⁶⁶<https://ethicseducationforchildren.org/en/news/latest-news/289-the-learning-to-live-together-manual-is-introduced-to-formal-education-teachers-in-athens>

⁶⁷<https://ethicseducationforchildren.org/en/news/latest-news/303-learning-to-live-together-community-of-practice-in-athens>

⁶⁸<https://ethicseducationforchildren.org/en/news/latest-news/347-learning-to-live-together-progress-of-teacher-training-in-greece>

⁶⁹<https://ethicseducationforchildren.org/en/who-we-are/interfaith-council>
<https://ethicseducationforchildren.org/en/who-we-are/interfaith-council/328-dr-angelos-vallianatos>

Ο κ. Άγγελος Βαλλιανάτος είναι Διδάκτωρ Θεολογίας, Σχολικός Σύμβουλος Θεολόγων, μέλος της ομάδας εμπειρογνομώνων, που συνέταξε, αξιολόγησε και «διόρθωσε» το νέο Πρόγραμμα Σπουδών και τον Οδηγό για τον εκπαιδευτικό στα Θρησκευτικά. Είναι επίσης, υπεύθυνος για την οργάνωση, το συντονισμό και την

ανωτέρω Συμβούλιο σχεδιάζει και προωθεί πρωτοβουλίες για τη διάδοση των ιδεών και πρακτικών του Ιδρύματος, σε διάφορες χώρες του κόσμου, μέσα από Προγράμματα που αφορούν στην εκπαίδευση – διαπαιδαγώγηση των παιδιών στις κοινές ηθικές αξίες των θρησκειών. Ο κ. Βαλλιανάτος, μαζί με την εκπαιδευτικό κ. Αγγελική Αρώνη⁷⁰, έφεραν το πρόγραμμα LTLT στην Ελλάδα το 2011. Ο πρώτος με το διαθρησκευτικό «Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά Δημοτικού και Γυμνασίου» και η δεύτερη με το διαπολιτισμικό Πρόγραμμα «Μαθαίνοντας να ζούμε μαζί... Μαθαίνοντας να παίζουμε μαζί»⁷¹.

γ) Όπως συνάγεται από τη μελέτη των δύο Προγραμμάτων, το ΠΣ2016 αντιγράφει τις διαθρησκευτικές συγκρητισμικές αρχές, ορολογίες και πρακτικές του Προγράμματος LTLT της Arigatou.

Έτσι, εξηγείται η επίμονη επανάληψη εντοπισμένων λαθών στο ΠΣ2016, 2014 ΚΑΙ 2011, τα οποία δεν θα τα έκανε εύκολα ένας Θεολόγος με ελάχιστη κατάρτιση. **Στην πραγματικότητα, δεν πρόκειται για λάθη, αλλά για την εφαρμογή οδηγιών της διεθνούς οργάνωσης Arigatou, δηλ. των βουδιστών, ινδουιστών και πνευματιστών-μάγνων, αφοσιωμένων στη διάδοση των θρησκευτικών ιδεών τους, οι οποίοι, μεταξύ άλλων, συνδιοικούν το GNRC - το Παγκόσμιο Δίκτυο Θρησκειών για Παιδιά της Arigatou.** Προφανώς, εκτίμησαν ότι μέσα από εκπαιδευτικά προγράμματα για τα παιδιά στις διάφορες χώρες του κόσμου, θα μπορούσαν πιο ευκολότερα να επιβάλουν παντού τις συγκρητισμικές τους ιδέες⁷².

E. Το ζήτημα της μύησης και του «Προσηλυτισμού» των ανήλικων μαθητών

Το ΠΣ2016 προσηλυτίζει στην πολυθρησκεία: Αποδομεί από τις ψυχές των μικρών παιδιών την πίστη της Ορθόδοξης Εκκλησίας και τα κατηχεί (μυεί) σ' όλη την προαναφερθείσα συγκεχυμένη γνώση, με τις πολυθρησκευτικές αντιλήψεις και «αξίες».

Στον Οδηγό Εκπαιδευτικού αναφέρεται, πως «το ΜτΘ βρίσκεται μπροστά σε μια νέα πρόκληση:... να υπερβεί τη μονοφωνία και την όποια ομολογιακή φυσιολογία του»⁷³. Γι' αυτό στο ΠΣ, «η θρησκευτική μάθηση που παράγεται στο πλαίσιο του ΜτΘ **επιχειρεί την υπέρβαση τόσο της θρησκευτικής απολυτότητας (συμμόρφωση με χριστιανικές αξίες)** όσο και της ουδετερότητας (αντικειμενική περιγραφή των θρησκειών) και κινείται σε μια κατεύθυνση λειτουργική: βοηθά τους μαθητές να αναγνωρίσουν και να κατανοήσουν τη λειτουργία και τις επιδράσεις της θρησκευτικής πίστης στη ζωή τους – προσωπική και κοινωνική»⁷⁴.

Τα ανωτέρω αποσπάσματα αποτελούν προφανή προσηλυτιστική ενέργεια για τους μαθητές, οι οποίοι βρίσκονται σε απόλυτη ηλικιακή αδυναμία να διακρίνουν, αν οι θρησκευτικές αξίες που πήραν από το σπίτι τους αντιστοιχούν στην «αλήθεια». Όπως περιγράφουν τα κείμενα, στόχος

αξιολόγηση του επιμορφωτικού προγράμματος των εκπαιδευτικών που διδάσκουν τα Θρησκευτικά στα σχολεία που εφάρμοσαν πιλοτικά το νέο Πρόγραμμα Σπουδών κατά τα σχολικά έτη 2012-2014».

⁷⁰https://gr.linkedin.com/in/angeliki-aroni-ph-d-09861945?trk=seokp-title_posts_secondary_cluster_res_author_name

⁷¹<https://ethicseducationforchildren.org/en/knowledge-center/documents/learning-to-live-together>
<https://ethicseducationforchildren.org/images/zdocs/Arigatou-GPS-No2-Learning-to-Play-Together-GR.pdf>
<https://ethicseducationforchildren.org/en/news/latest-news/281-international-seminar-for-teachers-and-trainers-in-athens>

⁷²Ελένη Βασάλου, «Το Πρόγραμμα του “Παγκοσμίου Δικτύου Θρησκειών για Παιδιά” (GNRC) της ARIGATOU ως πρότυπο των ελληνικών Προγραμμάτων Σπουδών για τα Θρησκευτικά».
<http://aktines.blogspot.gr/2016/09/arigatu.html>

⁷³ΟΔ.ΕΚΠ. σελ.36.

⁷⁴ΟΔ.ΕΚΠ. σελ.58.

του ΠΣ είναι οι ορθόδοξοι μαθητές να πάψουν να προσανατολίζονται στην ορθόδοξη πίστη, να υπερβούν τη θρησκευτική τους δέσμευση, ν' αφήσουν δηλ. τη συμμόρφωση με τις χριστιανικές αξίες, ν' αμφισβητήσουν και ν' απεμπολήσουν τις οικογενειακές αρχές τους, να εμπιστευθούν και να προσλάβουν τις πολυθρησκειακές «αξίες» του ΠΣ. Ο Οδηγός Εκπαιδευτικού περιγράφει σε αρκετά σημεία πώς γίνεται αυτή η πρόσληψη του νέου πολυθρησκευτικού ΜτΘ.

Είναι εντυπωσιακό ότι το ΠΣ από τα πρώτα μαθήματα στην Γ' δημοτικού περνάει το μήνυμα της ευνοϊκής στάσης και διάθεσης σεβασμού προς τον ετερόθρησκο -για την οποία δεν υπάρχει αντίρρηση. Οι αντιρρήσεις υπάρχουν προς τις «θρησκευτικές πρακτικές»⁷⁵, αφού καλούνται τα μικρά παιδιά, χωρίς να έχουν την επίγνωση και τα απαραίτητα κριτήρια, να τις κρίνουν και να τις υιοθετήσουν ή να τις απορρίψουν. Το ΠΣ ξεπερνά τα όρια της καλώς εννοούμενης και εύλογης γνωριμίας και σεβασμού προς τον ετερόθρησκο και, με πρόσχημα αυτόν τον σεβασμό, προχωρεί βήμα - βήμα στη μύηση των χριστιανών μαθητών στην πολυθρησκεία.

Η μύηση σε άλλες θρησκευτικές αντιλήψεις γίνεται μέσα στη σχολική ζωή, μεθοδεύεται δε από την πρώτη επαφή του μαθητή με το ΠΣ. Στον Οδηγό Εκπαιδευτικού περιέχονται οδηγίες προς τους εκπαιδευτικούς πως θα την επιτύχουν. Καταρχήν ο δάσκαλος «χρειάζεται να διαμορφώσει "όρους ανοίγματος" των μαθητών στον κόσμο της θρησκείας από τον οποίο προέρχονται. Συνακόλουθα, ο δάσκαλος δεν χρειάζεται να βιαστεί να αναδείξει τις ομοιότητες, αλλά να ενθαρρύνει τους μαθητές να αφήσουν για λίγο τον δικό τους κόσμο, προκειμένου να πλησιάσουν το καινούργιο και -ίσως- παράξενο, να ενισχύσει τη διαισθητική τους προσέγγιση στα πράγματα, έτσι ώστε να θελήσουν οι ίδιοι να κάνουν ένα άλμα για να καλύψουν την ιστορική και πολιτιστική απόσταση, που υπάρχει ανάμεσα στους ίδιους και στη νέα γνώση. Εδώ είναι καταλυτική η λειτουργία των κατάλληλων διδακτικών δραστηριοτήτων!»⁷⁶.

Γι' αυτό «το νέο ΠΣ προτείνει διδακτικές προσεγγίσεις που δεν αρκούνται στο να κεντρίσουν το ενδιαφέρον ή να περιοριστούν σε θεωρητικές κατανοήσεις, αλλά συνιστούν δραστηριότητες οι οποίες δημιουργούν για τους μαθητές εμπειρίες που αφυπνίζουν τον νου, την καρδιά και την ψυχή τους· δηλαδή, εμπειρίες με νόημα, καθώς πρόκειται για δραστηριότητες που εμπλέκονται με ζητήματα ταυτότητας, προσωπικών σχέσεων, κρίσεων, και σημασιών και αναδεικνύουν ερωτήματα εξαιρετικά προσωπικά»⁷⁷.

Στις οδηγίες του Εκπαιδευτικού αναφέρεται ότι «Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να σχεδιάσει και να οργανώσει δημιουργικές δραστηριότητες και στρατηγικές διαλόγου, που δίνουν την ευκαιρία στους μαθητές να εκφραστούν προσωπικά, να τολμήσουν να κινηθούν προς τον άλλον χωρίς προκαταλήψεις και να εξετάσουν διαφορετικές ιδέες και εκδοχές για την αλήθεια»⁷⁸. Οι γνώσεις «συνδέονται με τα ενδιαφέροντά τους στην καθημερινή και κοινωνική ζωή, αλλά και με τον εσώτερο εαυτό τους, τις αντιλήψεις τους για τη ζωή, τη σχέση τους με τους άλλους και τον εαυτό τους. Οι μαθητές, εξάλλου, έχουν ευκαιρίες για προσωπική διερεύνηση και νοηματοδότηση όσων μαθαίνουν»⁷⁹.

Ακόμη, «Οι μαθητές παροτρύνονται να γνωρίσουν τη γλώσσα και την εμπειρία των πιστών, καθώς και τον τρόπο ζωής τους, να ερμηνεύσουν και να κατανοήσουν τον τρόπο ζωής του "άλλου", να μελετήσουν ζητήματα και ερωτήματα που πηγάζουν από αυτόν τον τρόπο. Όλα αυτά όμως οι μαθητές δεν τα κάνουν «από έξω», ως ουδέτεροι παρατηρητές ή έχοντας παραμερίσει τις δικές τους προϋποθέσεις. Σε μια τέτοια περίπτωση, ούτε πραγματική ενσυναίσθηση ούτε

⁷⁵ ΠΣ2016, σελ.30873 ΠΣ2014, σελ.40.

⁷⁶ ΟΔ.ΕΚΠ. σελ.65.

⁷⁷ ΟΔ.ΕΚΠ. σελ.54-55.

⁷⁸ ΟΔ.ΕΚΠ. σελ.98.

⁷⁹ ΟΔ.ΕΚΠ. σελ.45-46.

προσωπικά επεξεργασμένη μάθηση είναι δυνατόν να υπάρξει. Αυτό μπορεί να συμβεί, μόνο αν οι προσωπικές ιδέες, σκέψεις, πεποιθήσεις και εμπειρίες τους προσκληθούν να συμμετάσχουν σε ένα ειλικρινή διάλογο και σε αλληλεπίδραση με τις ιδέες, τις σκέψεις, τις πεποιθήσεις και τις εμπειρίες που έχουν οι πιστοί της θρησκείας, την οποία μελετούμε. Στη διάρκεια αυτής της διεργασίας, αναπόφευκτα θα γίνουν συγκρίσεις και θα αναδειχθούν αντιθέσεις και διαφορές μεταξύ του τρόπου ζωής του μαθητή και του τρόπου ζωής που μελετά».

Ωστόσο, σε ένα περιβάλλον διαλόγου και ευαίσθητων διδακτικών προσεγγίσεων, όλα αυτά μπορούν να λειτουργήσουν ως ευκαιρίες για ξεκαθάρισμα «συγκρουσιακών» θρησκευτικών ζητημάτων, ανακάλυψη κοινών αναγκών, υπέρβαση στερεότυπων και σεβασμός της διαφορετικότητας. Ότι δηλαδή με μια πρώτη ματιά φαίνεται απόλυτα διαφορετικό και ξένο μπορεί, τελικά, να οδηγεί τους μαθητές σε διευρυμένες κατανοήσεις της θρησκείας, σε αποδοχή του «άλλου» και επαφή μαζί του»⁸⁰.

Στο ΠΣ διευκρινίζεται πως οι μαθητές και οι μαθήτριες χρειάζονται μάθηση “μέσα από τη θρησκεία”, η οποία θα τους επιτρέψει να συνομιλήσουν με τη ζωντανή πραγματικότητα που αυτή αντιπροσωπεύει σήμερα...»⁸¹. Γι’ αυτό προσκαλούνται «σε μια υπαρξιακή συνομιλία με το περιεχόμενο όλων των Βασικών Θεμάτων της ΘΕ και στην εύρεση προσωπικού νοήματος σε αυτά»⁸². Σε άλλο σημείο γράφουν: «Οι επάρκειες (Ε) ...επιπλέον αναφέρονται σε όλες τις πλευρές της προσωπικότητας, επιχειρώντας να συμπεριλάβει όχι μόνον τις ορατές και ρητές αλλαγές που βιώνουν οι μαθητές αλλά και τις αθέατες και υπόρρητες»⁸³.

Όλα τα ανωτέρω, σημαίνουν στην πράξη, πως το ΠΣ χειραγωγεί την πνευματικότητα των μαθητών και κάνει κατήχηση και μύηση. Καλεί τα παιδιά να γνωρίσουν σε βάθος το συγκρητιστικό του μόρφωμα και να αποκτήσουν προσωπικό σύνδεσμο. Ταυτοχρόνως, το ΠΣ διεισδύει ανεπαίσθητα στον ψυχικό και πνευματικό τους κόσμο. Με αυτήν την μεθόδευση, ο στόχος είναι να ξεθωριάσει η πίστη των ορθόδοξων μαθητών και, σταδιακά, να πραγματοποιείται η μύηση στις διδασκαλίες των θρησκειών. Το ΠΣ ελέγχει, μ’ αυτόν τον τρόπο, ακόμη και τις λεπτές κινήσεις στα μύχια της ψυχής τους.

Αυτήν τη μεθόδευση προσπαθεί να την παρουσιάσει ο Οδηγός Εκπαιδευτικού, ως ανταπόκριση «στο φυσικό ενδιαφέρον των μαθητών για μια γνώση που φέρνει κοντά τους το άγνωστο, το μακρινό, το διαφορετικό άλλων λαών»⁸⁴, χωρίς να αποδεικνύει πώς είναι δυνατόν, παιδιά οκτώ ετών να έχουν τέτοιου βαθμού και μορφής ενδιαφέρον να διδαχτούν γνώσεις, και μάλιστα αλλοιωμένες και αυθαίρετα συνδυασμένες, από έξι θρησκευτικούς χώρους. Το ΠΣ θεωρεί πως έτσι, δικαιολογεί τη διδασκαλία της πολυθρησκείας. Βέβαια, έμμεσα παραδέχεται ότι όλο αυτό το ομογενοποιημένο συνονθύλευμα θα δυσκολεύσει τους μαθητές, αλλά θεωρεί πως «χρειάζεται οι μαθητές να ασκούνται στην αντιφατικότητα και στην πολυσημία των θρησκευτικών ζητημάτων»⁸⁵.

Το νέο ΠΣ αποκλείει τη ορθόδοξη διδασκαλία στα σχολεία ως μονοθρησκειακότητα και εισάγει την πολυθρησκειακότητα:

**«Με το νέο ΠΣ για πρώτη φορά επιχειρείται η διδασκαλία των θρησκειών στην υποχρεωτική εκπαίδευση. παραμένει ο Χριστιανισμός, ενώ σταδιακά επιχειρείται η προσέγγιση άλλων έξι*

⁸⁰ΟΔ.ΕΚΠ. σελ.98.

⁸¹ΠΣ2016, σελ.30860 ΠΣ2014, σελ.12.

⁸²ΠΣ2016, σελ.30864 ΠΣ2014, σελ.29.

⁸³ΠΣ2016, σελ. 30865 ΠΣ2014, σελ.31, ΟΔ.ΕΚΠ. σελ.45-46.

⁸⁴ΟΔ.ΕΚΠ. σελ.87.

⁸⁵ΟΔ.ΕΚΠ. σελ.59.

θρησκειών: του Ιουδαϊσμού, του Ισλάμ, του Ινδουισμού, του Βουδισμού, του Ταοϊσμού και του Κομφουκιανισμού»⁸⁶.

Γενική αρχή του νέου ΠΣ είναι ότι:

**«Ένα ΜτΘ που περιορίζει τη γνώση των μαθητών αποκλειστικά και μόνο στη δική του θρησκευτική παράδοση έχει πλέον φτάσει στα όριά του»⁸⁷.*

Το σχέδιο του νέου ΠΣ, να διδάσκονται όλες οι θρησκείες μαζί, στερείται θεολογικού και παιδαγωγικού υποβάθρου, όταν μάλιστα είναι βέβαιο ότι αυτή η ομογενοποιημένη διδασκαλία τόσων διαφορετικών θρησκευτικών εκδοχών, όπως αυτή που σχεδιάζεται με το νέο ΠΣ, θα έχει ως συνέπεια να προκύψει σύγχυση στη συνείδηση των παιδιών αυτού του πνευματικού επιπέδου (8 έως 14 ετών). Όπως μαρτυρείται μάλιστα στο ίδιο το νέο ΠΣ, στόχος αυτής της συναφειακής θρησκευτικής αγωγής, δεν είναι η πίστη στο θεάνθρωπο Χριστό, αλλά η συμβολή του ΜτΘ στη δημιουργία μίας σύγχρονης πολυπολιτισμικής κοινωνίας. Το ΜτΘ, όμως, μέσα από τέτοιες σκοποθεσίες, παύει να έχει θεολογικό σκοπό και χαρακτήρα και να αναφέρεται στην ανάπτυξη της θρησκευτικής συνειδήσεως των μαθητών και γίνεται ένα μάθημα αναφοράς στις ανθρωποκεντρικές θρησκείες που εκλαμβάνουν το ΜτΘ μόνον ως μια παρέμβαση απλής κοινωνικής ή πολιτικής αγωγής, που υπηρετεί καθαρά πολιτικοκοινωνικούς στόχους:

**«Οι θρησκείες μπορούν να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση των συγκρούσεων και στη δημιουργία μιας σύγχρονης πολυπολιτισμικής κοινωνίας»⁸⁸.*

«Η θρησκευτική εκπαίδευση καλείται να υπηρετήσει ένα θρησκευτικό γραμματισμό, ο οποίος θα πρέπει να υπηρετεί κοινωνικά προστάγματα καθολικού χαρακτήρα, όπως είναι πρώτα και κύρια ο πολιτισμικός εγκλιματισμός του μαθητή στην ευρύτερη κοινωνική πραγματικότητα που ζει»⁸⁹.

Είναι ολοφάνερη η θέση των συντακτών του νέου ΠΣ ότι η ορθόδοξη Χριστοκεντρική διδασκαλία αποτελεί μία κοντόφθαλμη, μονοφωνική διδακτική πρακτική, που είναι ανάγκη να παραμερισθεί και να υιοθετηθεί μία πολυθρησκειακή αγωγή, με το πρόσχημα ότι μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη κοινωνικών αρετών και ιδιαίτερα του πλουραλισμού και της καλλιέργειας του σεβασμού στους ξένους.

Ωστόσο, αυτή η θέση αποτελεί μία ουτοπική πρόταση και προοπτική, η οποία, όπως θα δούμε στη συνέχεια δεν έχει ούτε θεολογικά ούτε επιστημονικά ερείσματα. Επιπλέον, όμως, μία πολυθρησκειακή κατεύθυνση της θρησκευτικής αγωγής των νέων μας δεν έχει πνευματικά και εκκλησιαστικά ερείσματα και δεν σχετίζεται με τα οράματα της ορθοδοξίας, αφού εκ των προτέρων πολεμά και αποδομεί τις πνευματικές της αρχές και τα πρότυπα και αναζητά νοήματα στις θρησκείες και τις κοσμοθεωρίες.

**«Η θρησκευτική αγωγή χρειάζεται να υπερβεί πρακτικές μονοφωνίας και αντιλήψεις αποκλειστικότητας. Βασική προϋπόθεση αυτής της υπέρβασης είναι η διευρυμένη γνώση “γύρω από τις θρησκείες” και τις όποιες κοσμοθεωρήσεις που νοηματοδοτούν τον ανθρωπίνο βίο»⁹⁰.*

Ταυτόχρονα επιχειρείται μύηση των μαθητών στο πολυθρησκειακό πνεύμα, δηλαδή:

** «βαθύτερης σύνδεσης του εαυτού με το θρησκευτικό γνωστικό αντικείμενο» σε «εμπειρίες μάθησης που έχουν προσωπικό νόημα»⁹¹.*

Με βάση τη πολυθρησκευτική αγωγή επομένως, που καθιερώνεται με το παρόν ΠΣ, σχεδιάζεται όχι απλώς μία πληροφόρηση για τις θρησκείες, αλλά ο επηρεασμός των πνευματικών

⁸⁶ ΟΕ.ΕΚΠ, σελ.27.

⁸⁷ ΠΣ2016, σελ. 30860.

⁸⁸ ΠΣ2016, σελ.30859.

⁸⁹ ΠΣ2014, σελ. 16.

⁹⁰ ΠΣ2016, σελ. 30860.

⁹¹ ΟΔ.ΕΚΠ, σελ. 46.

και συνειδησιακών εστιών των μαθητών με τη διδασκαλία των θρησκειών, αφού, όπως αναφέρεται ρητά, απαιτείται ηολιστική εμπλοκή του εαυτού του μαθητή στη μαθησιακή διεργασία:

«Τα περιεχόμενα οργανώνονται γύρω από θέματα και ζητήματα τα οποία σχετίζονται με τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες των μαθητών. Μιλώντας για ενδιαφέροντα και ανάγκες, δεν εννοούμε μόνον τις ιδέες των μαθητών αλλά και τον ε σ ώ τ ε ρ ο ε α υ τ ό τους: τις αντιλήψεις τους για τη ζωή, τη σχέση τους με τους άλλους, την εικόνα που έχουν για τον εαυτό τους, τους φόβους, τις επιφυλάξεις, τις ανασφάλειες και τις προσδοκίες. Τα περιεχόμενα, δηλαδή, τίθενται με τρόπο που απαιτεί την ολιστική εμπλοκή του εαυτού του μαθητή στη μαθησιακή διεργασία⁹²».

Είναι σαφέστατο ότι η πολυθρησκειακή διδασκαλία θα πρέπει να επηρεάσει συνειδησιακά τα εσωτερικά κέντρα των μαθητών, έτσι ώστε να παραχθεί σ' αυτούς προσωπική νοηματοδότηση, να συνδεθούν βαθύτατα με τα πολυθρησκειακά γνωστικά αντικείμενα που διδάσκονται και να καταστούν άτομα ικανά να αμφισβητούν με τη σκέψη και να μετασχηματίζουν με την πράξη (ερμηνεία της κριτικής σκέψης):

«Δημιουργούνται όροι για εμπειρίες μάθησης που έχουν προσωπικό νόημα. Εμπειρίες που οδηγούν τους μαθητές να συνδέουν συνειδητά τις ενέργειές τους με τις όποιες συνέπειες και να ενισχύουν τη βαθύτερη σύνδεση του εαυτού με το θρησκευτικό γνωστικό αντικείμενο. Μ' αυτόν τον τρόπο, οι μαθητές δεν μαθαίνουν επιφανειακά, ρηχά και «αναπαραγωγικά», αλλά έχουν ευκαιρίες για προσωπική νοηματοδότηση των όσων μαθαίνουν. Με τις συνεργατικές δράσεις η μάθηση γίνεται αντιληπτή ως μια διαδικασία κοινής αναζήτησης, κοινού πειραματισμού και κοινής οικοδόμησης της πραγματικότητας. Η κριτική σκέψη ενοποιείται με την πράξη (κριτική πράξη) και οι μαθητές γίνονται «κριτικά σκεπτόμενα άτομα και φορείς μετασχηματισμού»⁹³.

Έτσι, για παράδειγμα, με το νέο ΠΣ στο Δημοτικό Σχολείο, κατά τη μαθησιακή διαδικασία, οι μαθητές, μετά από τη εσωτερική σύνδεσή τους με τα πολυθρησκειακά μαθησιακά αγαθά, γίνεται προσπάθεια να οικοδομήσουν το δικό τους προσωπικό - νοηματικό και αξιακό - κόσμο:

«Αυτό που επιχειρούμε, είναι να διευρύνουμε και να εμβαθύνουμε την κατανόηση του κόσμου της θρησκείας και να αναδειξουμε τις συνδέσεις του με τον προκείμενο και τον επικείμενο, τον εσωτερικό και τον εξωτερικό κόσμο του μαθητή. Οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να ανακαλύψουν, να διαπιστώσουν και να ερμηνεύσουν την ιστορική διαδρομή από τη θρησκεία στον πολιτισμό και το αντίστροφο, οικοδομώντας παράλληλα τον δικό τους προσωπικό - νοηματικό και αξιακό - κόσμο μέσα από την αναμέτρηση και τη σύνθεση των ερωτημάτων που τους απασχολούν με τις προτάσεις και τις απαντήσεις του Χριστιανισμού και των άλλων θρησκειών»⁹⁴.

Όσον αφορά το υπαρξιακό θέμα της προσωπικής τους ζωής και λύτρωσης, οι μαθητές, σύμφωνα με το ΠΣ, διδάσκονται ότι δεν είναι Ένας, ο Σωτήρας και Λυτρωτής τους, σύμφωνα και με την πίστη τους, αλλά ότι μπορούν να σωθούν και σε άλλες θρησκείες:

Τα παιδιά μαθαίνουν δηλαδή επίσημα και έγκυρα στα θρησκευτικά τους για «σωτηρία του ανθρώπινου προσώπου στον Χριστιανισμό και στις απωανατολικές παραδόσεις του Ινδουισμού και του Βουδισμού».

Το νέο ΠΣ, δεν προτείνει τυχαία και άσκοπα την ταυτόχρονη διδασκαλία όλων των θρησκειών σε κάθε διδακτική ενότητα, διότι φαίνεται πως δεν στοχεύει σε μία απλή πληροφόρηση των μαθητών για τις θρησκείες, αλλά σε μία υπαρξιακή και βιωματική προσέγγισή τους. Με την υπαρξιακή προσέγγιση του νέου ΜτΘ επιδιώκεται η ανάπτυξη μιας νέας εκκοσμικευμένης

⁹²ΟΔ.ΕΚΠ, σελ. 45-46.

⁹³ΟΔ.ΕΚΠ, σελ.46.

⁹⁴ΟΔ.ΕΚΠ, σελ. 69-70.

διαθησκειακής πνευματικότητας, που θα αφορά στον κάθε μαθητή και θα προέρχεται μέσα από το πνεύμα, τις αξίες και τις εμπειρίες, που θα υιοθετήσει ατομικά ο μαθητής από στοιχεία των θρησκειών. Δεν υπάρχει, επομένως, όπως στη θρησκαιολογία, ουδέτερη πληροφόρηση ή εξιστόρηση των θρησκειών, αλλά βίωση υιοθέτηση της διδασκαλίας τους:

*Το ΜτΘ χρειάζεται να προσανατολίσει το ενδιαφέρον στην ποικιλία των θρησκευτικών δυνατοτήτων και ηθικών αντιλήψεων που ανιχνεύονται στις θρησκευτικές εμπειρίες»⁹⁵.

*Αναφέρεται επίσης ότι «το ΠΣ επιτρέπει στο ΜτΘ να υπηρετήσει τη μετάβαση του μαθητή από το γράμμα στο πνεύμα των θρησκειών, δηλαδή στο υπαρξιακό, λατρευτικό, κοινωνικό και πολιτισμικό»⁹⁶.

Είναι σαφές από τα προηγούμενα κείμενα ότι στη διδασκαλία του μαθήματος με το νέο ΠΣ σχεδιάζεται μεθοδευμένα μία νέας μορφής πνευματικότητα, μια εκκοσμιευμένη διαθησκειακή πνευματικότητα μέσα από μία κατηχητική, υπαρξιακή και βιωματική συμμετοχή των μαθητών στις αλήθειες, στο πνεύμα και στις αρχές των διδασκομένων θρησκειών, που διαβρώνει την ορθόδοξη χριστιανική τους συνείδηση. Η νέα αυτή πνευματικότητα δεν ταυτίζεται με τη χριστιανική, δεν είναι, επομένως χριστοκεντρική⁹⁷, καλλιεργεί μια πολυθρησκευτική συνείδηση, που ισοδυναμεί με μία προσπάθεια εμπλοκής των μαθητών σε ένα μονόδρομο μιας δήθεν θρησκευτικής ανεξιθρησκίας και ελευθερίας και οδηγεί στο θρησκευτικό σχετικισμό και μηδενισμό, αφού πίστη σε πολλές θρησκείες σημαίνει συγκρητισμός, δηλαδή καμιά ή μηδενική πίστη.

Οι παραπάνω προθέσεις και οι σχεδιασμοί του νέου ΠΣ, στη νέα πολυθρησκευτική του διάσταση αποκαλύπτονται από τις αποστάσεις που παίρνει το νέο ΜτΘ τόσο από την εκκλησιαστική παράδοση των ήδη βαπτισμένων και ενταγμένων σ' αυτήν μαθητών όσο και από την όποια θρησκευτική συνείδηση της πίστεως των ξένων συμμαθητών τους, που και αυτοί (όσοι αποφασίζουν να μην απαλλάσσονται από το ΜτΘ) μαζί με τους ορθόδοξους μαθητές πρόκειται να μνηθούν στην πρωτάκουστη πολυθρησκειακή ισοπέδωση που επιχειρεί το νέο Πρόγραμμα. Ιδού ο στόχος του:

«Άλλο πράγμα είναι η “ανάπτυξη θρησκευτικής συνείδησης” ως παιδαγωγικός σκοπός της Εκπαίδευσης και άλλο με βάση θρησκευτικά ή εκκλησιαστικά κριτήρια»⁹⁸.

Ο σκοπός του μαθήματος δεν είναι πλέον θεολογικός, δεν σχετίζεται με την πίστη του μαθητή. Σκοπός είναι η ισότιμη και ισόκυρη γνώση των θρησκειών και η ομοιόμορφη στάση του μαθητή απέναντι σε όλες τις θρησκείες.

Στο νέο ΠΣ ο μαθητής δεν θεωρείται πλέον πιστός, αλλά ουδέτερος. Απομακρύνεται από την πίστη του και τοποθετείται σε ίση απόσταση απέναντι σε όλες τις θρησκείες.

⁹⁵ ΠΣ2016, σελ. 30860.

⁹⁶ Π.Σ.2016, σελ, 30862.

⁹⁷ Σε μήνυμα που απέστειλε ο Παναγιώτατος Οικουμενικός Πατριάρχης κ. Βαρθολομαίος προς το Πανελλήνιο Επιστημονικό Συνέδριο με θέμα: «Το μάθημα των θρησκευτικών: Προβληματισμοί – Επισημάνσεις – Προτάσεις», το οποίο διοργανώθηκε στη Θεσσαλονίκη στις 11-12 Μαρτίου 2013 από το Εργαστήριο Παιδαγωγικής – Χριστιανικής Παιδαγωγικής του Τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, υπό την αιγίδα της Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, μεταξύ άλλων επισημαίνει: «Ο Χριστιανός έχων επίγνωσιν ότι ο Χριστός είναι η οδός και η αλήθεια και η ζωή μίαν μόνον γνώσιν επιδιώκει: την γνώσιν του Θεού, ήτις διαφέρει ουσιαστικώς από την παρεχομένην εις τα σημερινά σχολεία γνώσιν, καθ' ότι τυγχάνει καρπός κοινωνίας δύο προσώπων, του ανθρώπου μετά του προσωπικού Θεού και ουχί καρπός παρατηρήσεως ενός αντικειμένου. Διό και το πρόγραμμα της εκπαίδευσως πρέπει να είναι χριστοκεντρικόν και να έχη ως βαθύτερον στόχον την πνευματικήν καλλιέργειαν των μαθητών... Όθεν, επιθυμία και προσπάθεια της Εκκλησίας ημών είναι η παιδεία να προσφέρη εις τον σύγχρονον παίδα αυτήν την εμπειρίαν της γνώσεως του αληθινού Θεού και μόνον υπό μίαν τοιαύτην προοπτικήν νοηματοδοτείται η εκπαίδευσις και παροχή γνώσεως»

⁹⁸ ΟΔ.ΕΚΠ, σελ. 256.

Η τεχνητή-επιφανειακή σύγκλιση του Χριστιανισμού με τις θρησκείες, με βάση τα τυπικά, ετερόκλητα χαρακτηριστικά τους -αφού πρόκειται για εντελώς διαφορετικά θεολογικά πεδία και διαφορετικά πρότυπα- οδηγούν αφενός σε εσφαλμένα επιστημονικά συμπεράσματα και, αφετέρου, στον θρησκευτικό συγκρητισμό και σχετικισμό και, φυσικά, όλο αυτό το συνονθύλευμα είναι ασύμβατο με τον Χριστιανισμό.

Είναι ευνόητο ότι η διδασκαλία της πολυθρησκείας σημαίνει, ουσιαστικά, απαξίωση και κατάργηση του ορθόδοξου μαθήματος των Θρησκευτικών, δηλαδή κατάργηση του περιεχομένου του μαθήματος που είναι η διδασκαλία της ορθόδοξης πίστης και αλήθειας για τον Θεό, τον άνθρωπο και τον κόσμο. Είναι, επίσης, γεγονός ότι η εφαρμογή του νέου ΠΣ οδηγεί τελικά, αντί στην ανάπτυξη της θρησκευτικής συνείδησης, σε μια απαγκίστρωση της συνείδησης του μαθητή από την πίστη του (θρησκεία του) και σε ένα θρησκευτικό εμποτισμό του με ένα πολυθρησκειακό αλλά στην πραγματικότητα άθρησκο και κοσμικό πνεύμα σε μια εκκοσμικευμένη διαθρησκειακή πνευματικότητα.

Κατά τα άλλα, το ΠΣ2016 προσδοκά να δομήσουν οι μαθητές «οι ίδιοι τη μάθησή τους»⁹⁹ και να διαμορφώσουν αξίες και στάσεις ζωής¹⁰⁰. Στην πραγματικότητα ο παιδαγωγός, διακριτικά και μεθοδευμένα, διεισδύει και ελέγχει τις πνευματικές και ψυχικές λειτουργίες των μικρών μαθητών, ποδηγετώντας τους να αφομοιώσουν, χωρίς επίγνωση, τις μπερδεμένες πολυθρησκειακές ιδέες. Στο σημείο αυτό είναι ορατό το πρόβλημα του προσηλυτισμού σε άλλη πίστη και αυτό αφορά σε ανήλικους μαθητές, οι οποίοι ούτε διαθέτουν τις γνώσεις, ούτε και την κρίση να προστατευθούν, και, φυσικά, δεν υποψιάζονται το αδίκημα σε βάρος τους, διότι αυτό συντελείται παραπλανητικά και παντοιοτρόπως: μέσα από τα «Βασικά θέματα», τις βιωματικές, τις ομαδοσυνεργατικές / διερευνητικές δραστηριότητες, καθώς και εκείνες της δημιουργικής έκφρασης, ιδιαιτέρως δε, μέσα από το παιχνίδι, τη μουσική και την εικόνα. Γενικά, αυτό υλοποιείται με κάθε προσφερόμενο μέσο στο σχολείο, θεσμό που εμπιστεύονται οι μαθητές και, μάλιστα, από εκείνους, οι οποίοι θα έπρεπε να διδάσκουν την αληθινή και όχι την αλλοιωμένη γνώση και να προστατεύουν τους μαθητές τους από τη σύγχυση κι όχι να τη δημιουργούν οι ίδιοι.

στ. Συγγραφή ερήμην των ειδικών

Η συγγραφή του ΠΣ2011 και οι αναθεωρήσεις του το 2014 και 2016 έγιναν ερήμην των ειδικών. Συνετάχθη αυθαίρετα, χωρίς τη συμμετοχή της Ορθόδοξης Εκκλησίας, των τεσσάρων Τμημάτων των Θεολογικών Σχολών Αθηνών και Θεσσαλονίκης, των ειδικών Παιδαγωγών των Θεολογικών Σχολών και της Πανελλήνιας Ένωσης Θεολόγων (ΠΕΘ) σωματείου που εκφράζει τη συντριπτική πλειοψηφία των Θεολόγων στην Ελλάδα. Σημειωτέον ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία, με βάση το νόμο¹⁰¹, έχει λόγο να ελέγχει το περιεχόμενο της διδασκαλίας του ΜτΘ, που αφορά τους ορθόδοξους μαθητές, αν συμφωνεί με τις αρχές της, προφανώς για την προστασία τους από τις κακοδοξίες.

Ζ. Η αξιολόγηση του ΠΣ2016

⁹⁹ ΟΔ.ΕΚΠ. σ.53.

¹⁰⁰ ΟΔ.ΕΚΠ. σ.44.

¹⁰¹ Νόμος 590/77 άρθρο 2, άρθρο 9. Βλ. Γεωργίου Η. Κρίππα, Το ατομικόν δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας της Εκκλησίας να καθορίζει η ίδια την ύλην του ΜτΘ, Ορθόδοξος Τύπος, 20 και 27/12/2013 http://aktines.blogspot.gr/2013/12/blog-post_6068.html http://aktines.blogspot.gr/2013/12/blog-post_27.html

Η ΠΕΘ καταγγέλλει την λεγόμενη «αξιολόγηση» του ΠΣ2014 και 2016, επειδή αυτή έγινε με αδιαφανείς διαδικασίες και από τους ίδιους τους συντάκτες του ΠΣ. Πρόκειται για παγκόσμια πρωτοτυπία, οι συγγραφείς να είναι οι ίδιοι και οι αξιολογητές του έργου τους. Αυτό εξηγείται, υπό το φως των αποκαλύψεων που έγιναν τώρα τελευταία για την Arigatou, καθώς και με τη συνοδική αποκήρυξή της από την ορθόδοξη Εκκλησία της Ελλάδος (2016). **Ουδείς Θεολόγος αξιολογητής, συνεπής προς την επιστήμη της Θεολογίας, θα ενέκρινε θετικά ένα τέτοιο συγκρητιστικό συνονθύλευμα για τους μαθητές,** οπότε μπροστά στον κίνδυνο να απορριφθεί το Πρόγραμμα, το «ενέκριναν» οι ίδιοι οι συγγραφείς του.

Η. Συμπέρασμα

Συνοψίζοντας, επισημαίνουμε ότι **η Πανελλήνια Ένωση Θεολόγων δεν είναι αντίθετη με τη διδασκαλία των Θρησκειών,** αλλά τότε και με τον τρόπο που δεν βλάπτει τη θρησκευτική συνείδηση των μαθητών. Με το νέο ΠΣ, προσφέρεται μια πολτοποιημένη και με τη μορφή του ακταρμά συγκεχυμένη γνώση στοιχείων από όλες τις θρησκείες και καλούνται παιδιά που δεν έχουν την απαιτούμενη κρίση και διάκριση επιλογής να την υιοθετήσουν, τακτική που συμφωνεί και με τις οδηγίες της νεοβουδιστικής οργάνωσης Arigatou. **Επιπλέον υπάρχει θέμα συνειδήσεως των Θεολόγων, ως Ορθόδοξων Χριστιανών, να διδάξουν στους Ορθόδοξους μαθητές το συγκρητιστικό μόρφωμα ΠΣ2016, οι ιδέες του οποίου είναι σαφώς αντίθετες με την πίστη της Ορθόδοξης Εκκλησίας.**

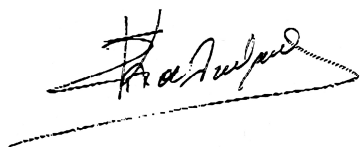
Για όλους τους ανωτέρω λόγους η Πανελλήνια Ένωση Θεολόγων καταγγέλλει ως **αντισυνταγματικό και παράνομο, το πολυθρησκειακό και συγκρητιστικό Πρόγραμμα Σπουδών στα Θρησκευτικά Δημοτικού και Γυμνασίου 2016 και ζητεί την άμεση απόσυρσή του και την κατάρτιση νέου Προγράμματος Σπουδών, το οποίο να διδάσκει χωριστά τον Χριστιανισμό με βάση τη διδασκαλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας και αντίστοιχα τις θρησκείες με τις δικές τους θέσεις και στο κατάλληλο πνευματικό επίπεδο των μαθητών.** Ειδικότερα, στο Λύκειο οι μαθητές μπορούν να επεξεργαστούν, με κριτική σκέψη, τις προσφερόμενες γνώσεις. Για το Δημοτικό και το Γυμνάσιο μπορεί να υπάρξει απλή πληροφόρηση για το θρησκευτικό φαινόμενο και τις θρησκείες, σε ολιγάριθμες ξεχωριστές θεματικές ενότητες στο τέλος κάθε διδακτικού βιβλίου.

Η σύνταξη του νέου ΑΠΣ πρέπει να γίνει, έχοντας ως βάση το ΑΠΣ του 2003 και τα βιβλία του 2003-2006, με τις απαιτούμενες διορθώσεις, βελτιώσεις και τον εμπλουτισμό τους με παιδαγωγική και διδακτική μεθοδολογία. Αυτή η εξ αρχής σύνταξη νέου ΠΣ μπορεί να είναι μία ενωτική προσπάθεια, που θα πραγματοποιηθεί, αφού συσταθεί μεικτή θεολογική Επιτροπή Παιδείας, χωρίς αποκλεισμούς, με την παρουσία σε αυτήν του Υπουργείου Παιδείας, της Εκκλησίας, των Θεολογικών Σχολών, της ΠΕΘ, και οπωσδήποτε θεολόγων εμπειρογνομώνων εξειδικευμένων στην Παιδαγωγική και διδακτική του ΜτΘ.

Με σεβασμό ασπαζόμεθα την δεξιά Σας

Για το ΔΣ της ΠΕΘ

Ο Πρόεδρος

Κωνσταντίνος Σπαλιώρας
Δρ Θεολογίας

Ο Γενικός Γραμματέας

Παναγιώτης Τσαγκάρης
Μτ Θεολογίας